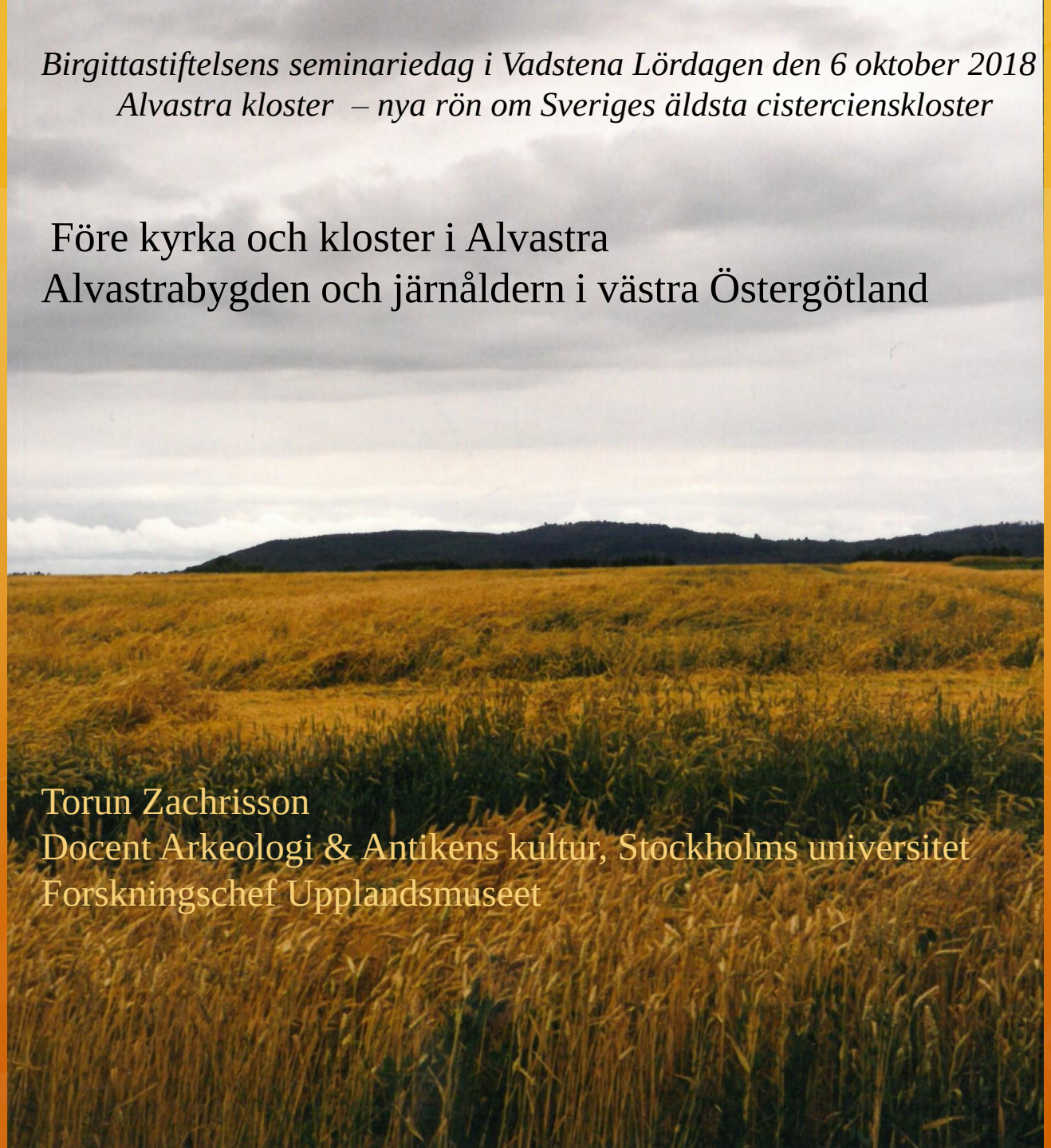
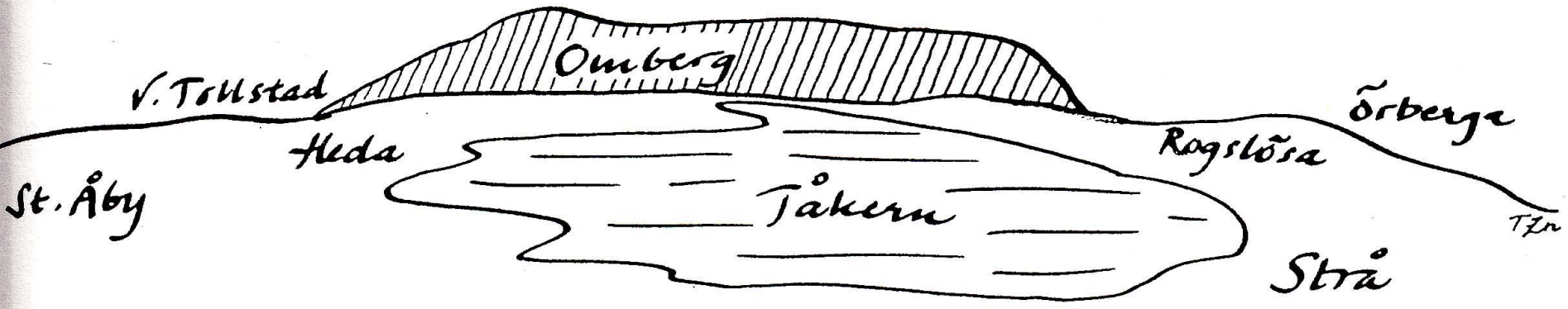
Birgittastiftelsens seminariedag i Vadstena Lördagen den 6 oktober 2018
Alvastra kloster – nya rön om Sveriges äldsta cisterciensklooster

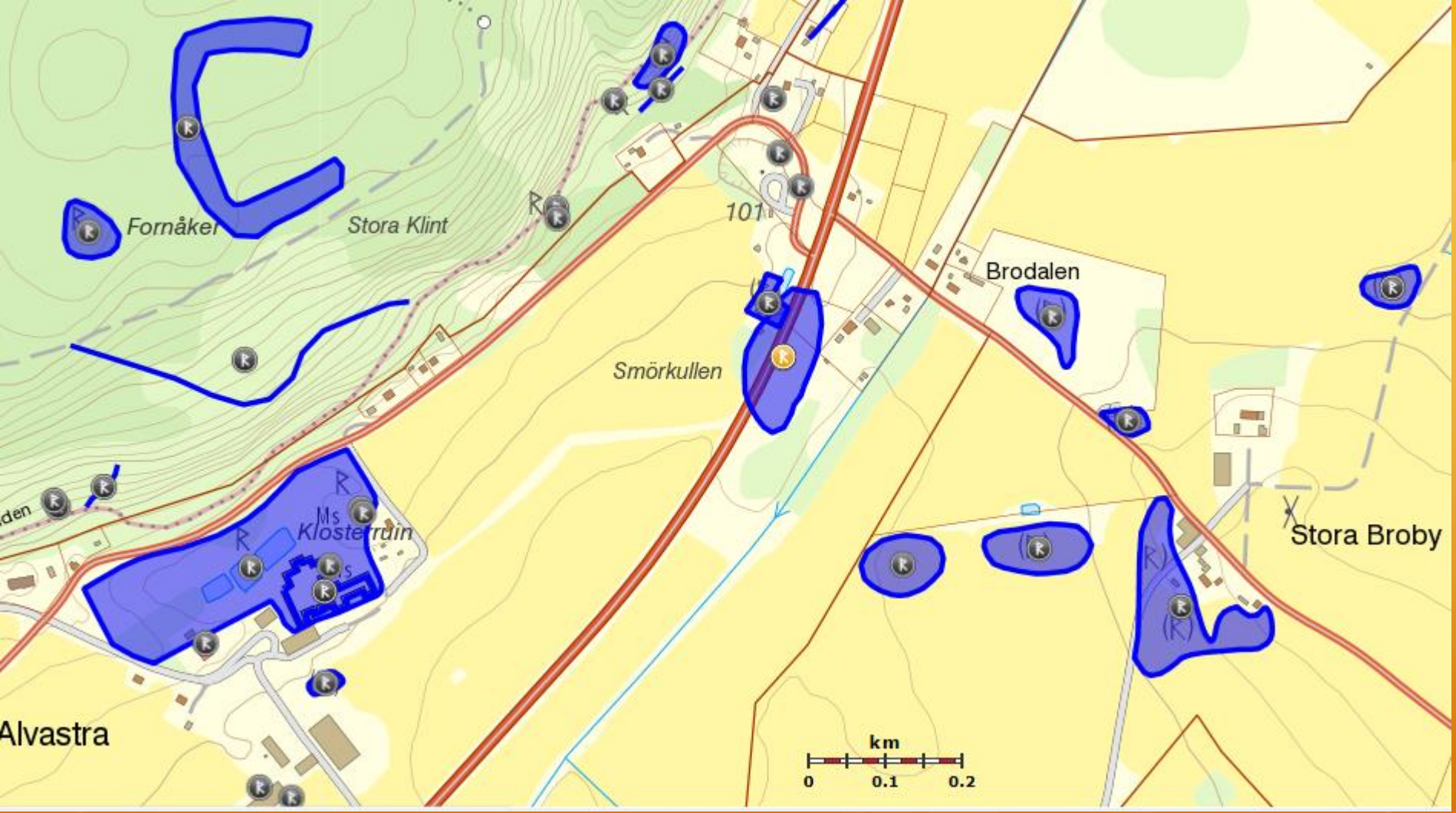
Före kyrka och kloster i Alvastra
Alvastrabygden och järnåldern i västra Östergötland

Torun Zachrisson
Docent Arkeologi & Antikens kultur, Stockholms universitet
Forskningschef Upplandsmuseet

V. Tollstad
Omberg
Örberga
Heda
Rogslösa
St. Åby
Åkern
Strå
TZr

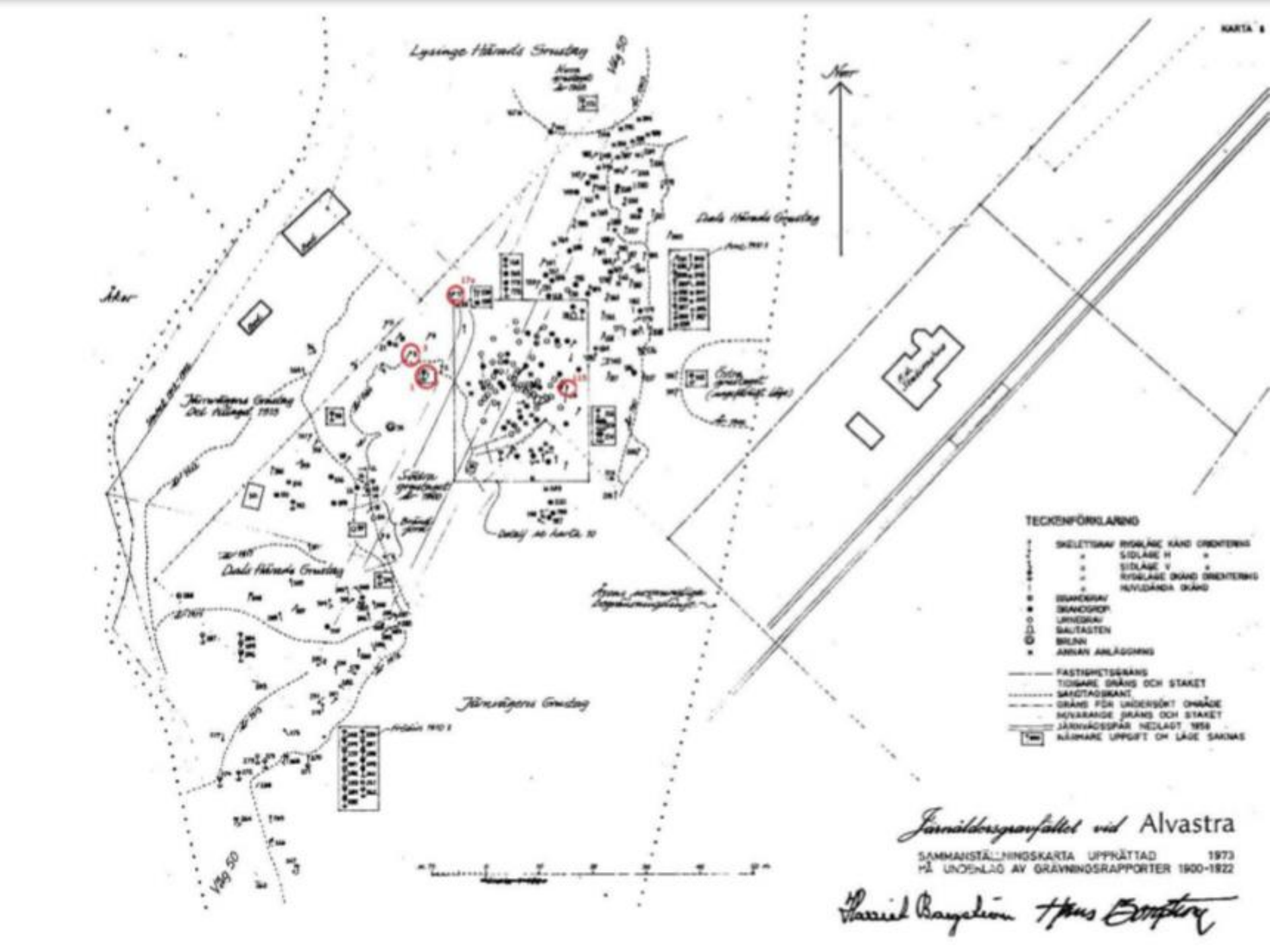

Gravfältet vid Smörkullen (raä 24)

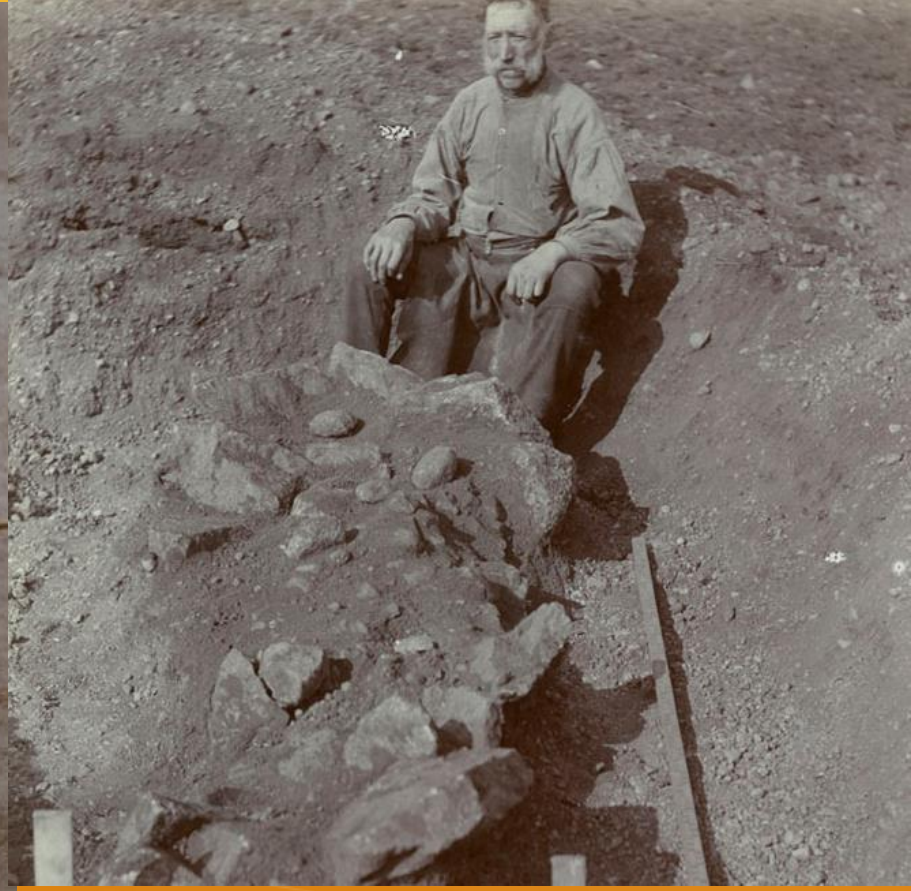
ett av de största gravfält som undersökts

Utmärker sig 2 vapengravar per generation, som ligger gruppvis

Stor andel skelettgravar Troligen en plundrad praktgrav från 160 - 260e.Kr.

KARTA 1
Lysinge Hästads Storskog
Väg 50
Norr
Åker
Järnvägens Grustag
Järnvägens Grustag
Järnvägens Grustag
Väg 50
TECKENFÖRKLARING
SKELETTGRAV RYGGLÄGE KÄND ORIENTERING
SIDLÄGE H
SIDLÄGE V
RYGGLÄGE OKÄND ORIENTERING
HUVUDÄNDA OKÄND
BRÄNNGRAV
SKANSGROP
URNEGRAV
SKÅLSTEN
BRUNN
ANNAN ANLÄGGNING
FASTIGHETSGRÄNS
TIDIGARE GRÄNS OCH STAKET
SANDTAGSKANT
GRÄNS FÖR UNDERSÖKT OMRÅDE
NUVARANDE GRÄNS OCH STAKET
JÄRNVÄGSSPÅR NEDLAGT 1958
NÄRMARE UPPGIFT OM LÄGE SAKNAS
Järnåldersgravfältet vid Alvastra
SAMMANSTÄLLNINGSKARTA UPPRÄTTAD 1973
MED UNDERLAG AV GRÄVNINGSRAPPORTER 1900-1922

Smörkullen

150 f. Kr. – 260 e.Kr.
Ca 700 gravar,
exceptionellt i Östergötland
många vapengravar

Av 700 gravar
Varav minst 102 brandgravar

178 skelettgravar

Dålig tandhälsa, karies

60% av de vuxna måttliga till
kraftiga kariesangrepp
många käkinflammationer

Stort intag av **kolhydratrik kost**

Inom den grupp som jordats – ätit samma kost
Carola Liebe-Harkort doktorsavhandling 2010

Färskvattenfisk

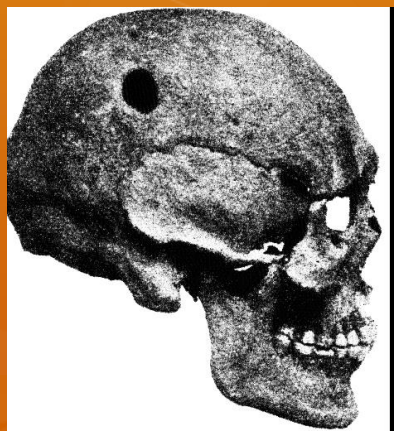
Tove Lindeberg 2009 (masteruppsats AFL)

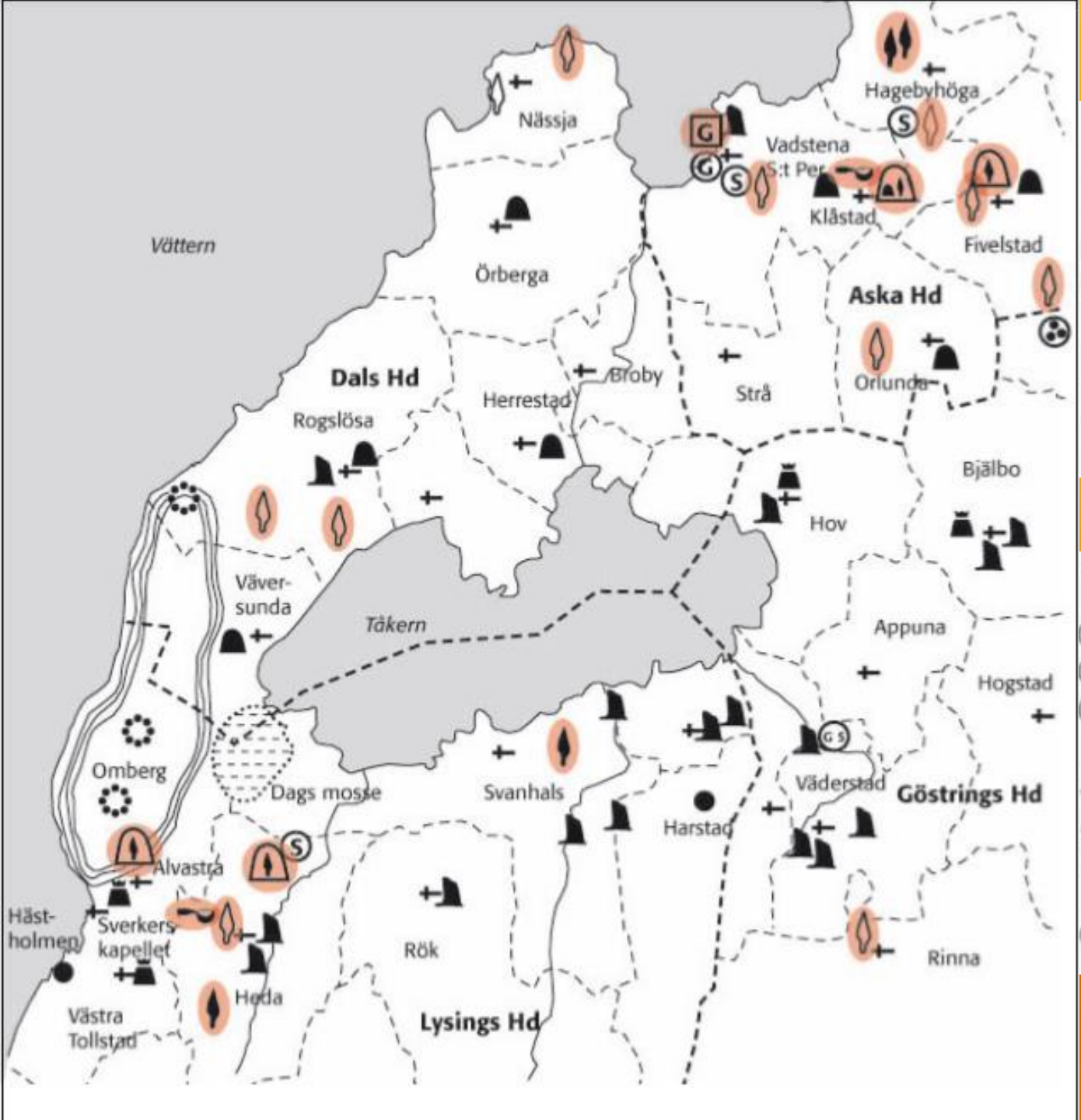

Trepanerade skallar

2 män 2 kvinnor

Oscar Funegård Viberg 2012

Romersk järnålder och folkvandring

Vapenfynd och vapengravar

- Platsangiven
- Sockenangiven
- Säkra gravfynd
- Säkra gravfynd, komplett vapenutstyrsel

- Guldföremål
- Romerska importer
- Fornborg

Yngre järnålder och tidig medeltid

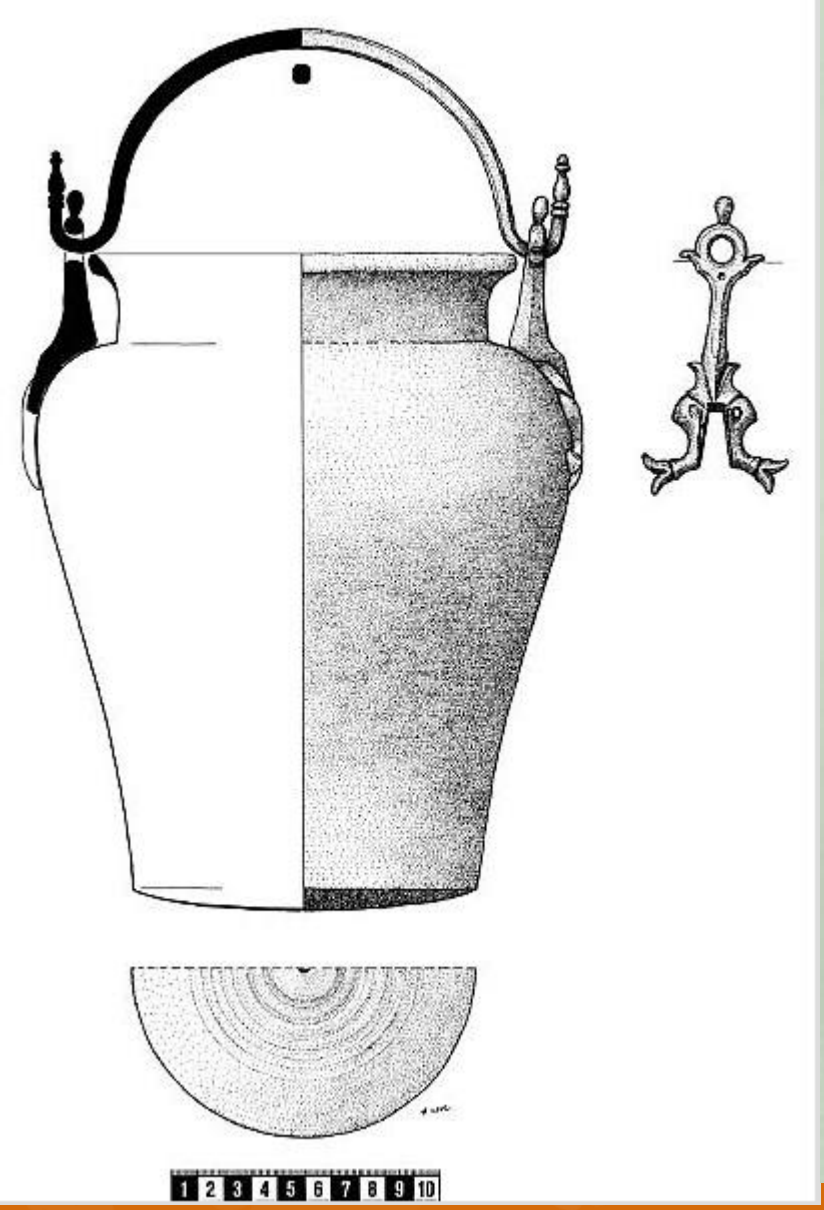
Vikingatida ädelmetallföremål

- Guld
- silver
- Guld och silver

- Runsten
- Eskilstunakista
- Kunglig eskilstunakista
- Romansk kyrka
- Myntfynd

Ödeshög, äkta romerskt svärd MARCI M(anu)

Iseberga situlorna gravfyndmed kremerade ben nära Heda kyrka

Häggestad gravfält, beläget längs vägen Heda - Ödeshög

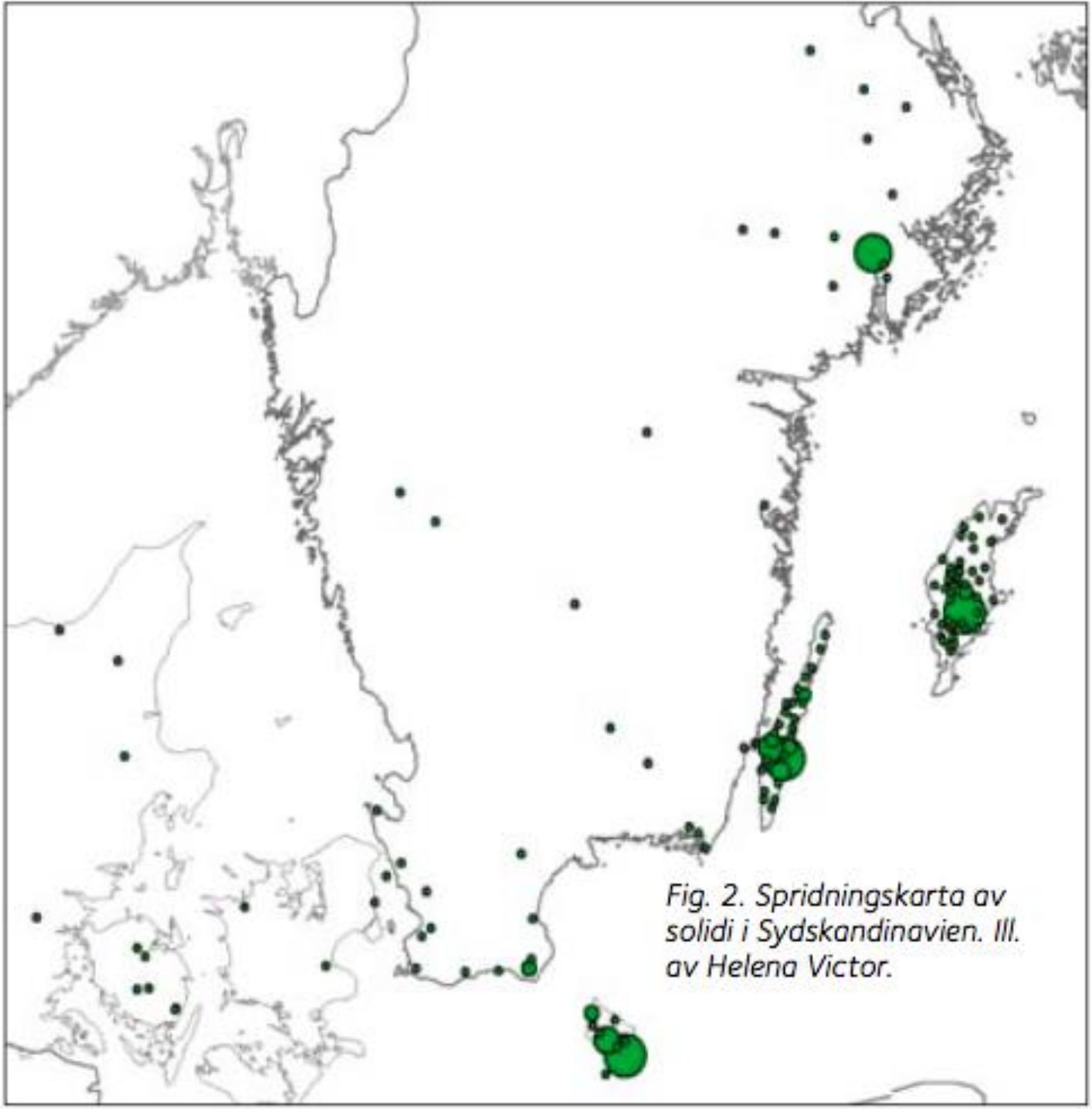
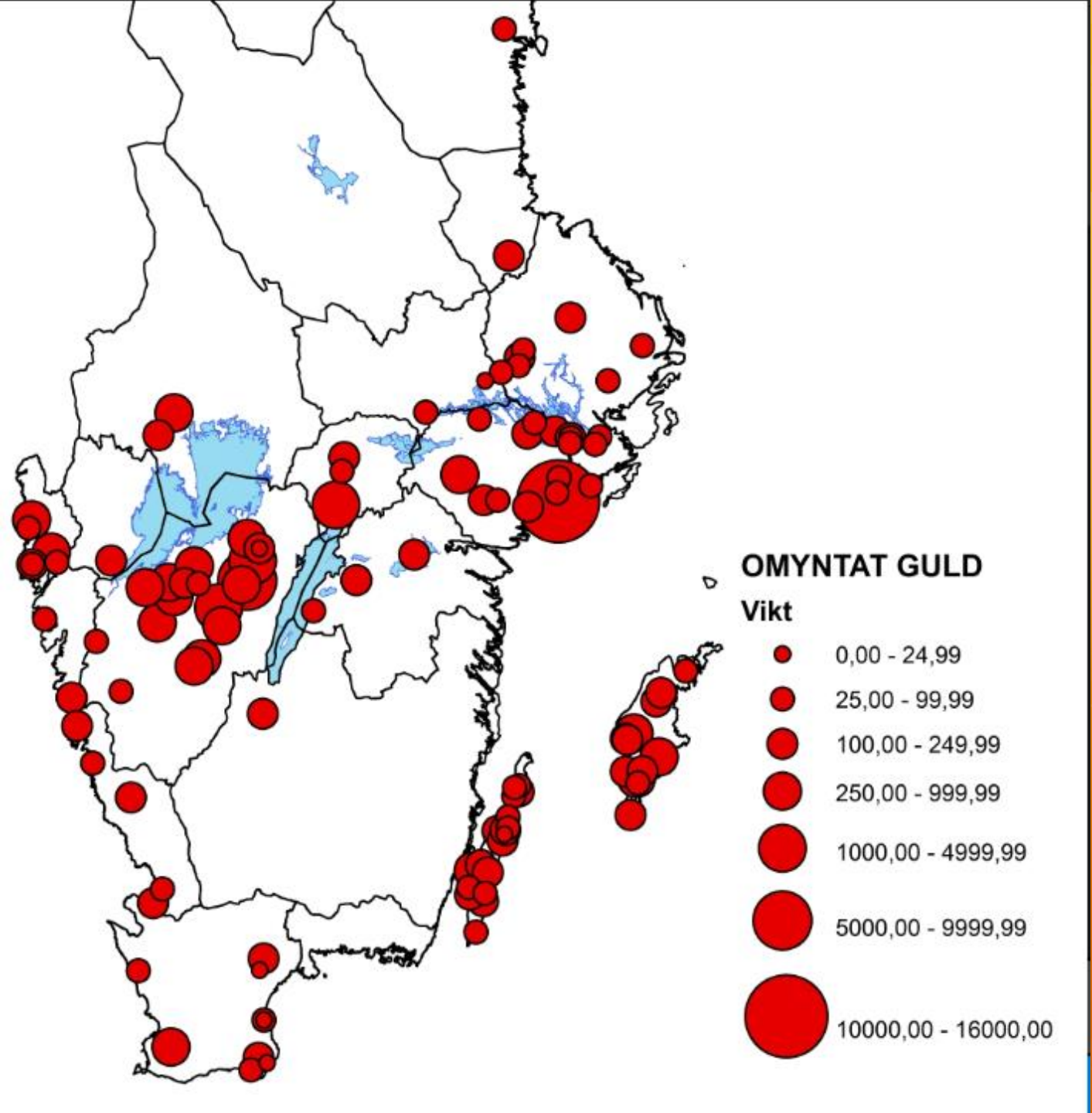

Fig. 2. Spridningskarta av solidi i Sydskandinavien. Ill. av Helena Victor.

Källa: Kenneth Jonsson

Nässja

Vadstena

Borghamn

Hov

Tåkern

Omberg

263

Väderstad

Rök

E4

Ödeshög

Gotländska gruppen Smykkenes språk Ingunn Marit Röstad 2016, s. 221, 237

Drottning Ommas borg
1827
Talrikt brända ben, träkol

Hjässaborgen
50cm tj kulturlager
Slagg
(Schnittgers provundersökning 1911, se Browall 2003)

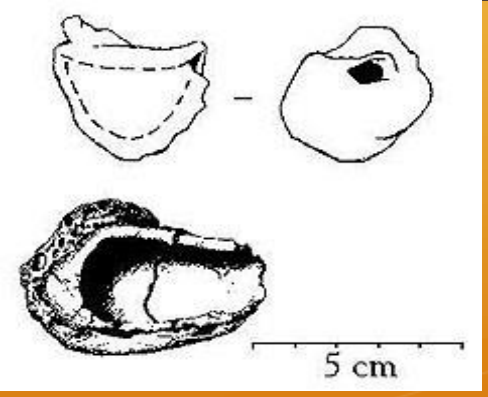
Utsikt från Hjässaborgen och söderut mot Vättern

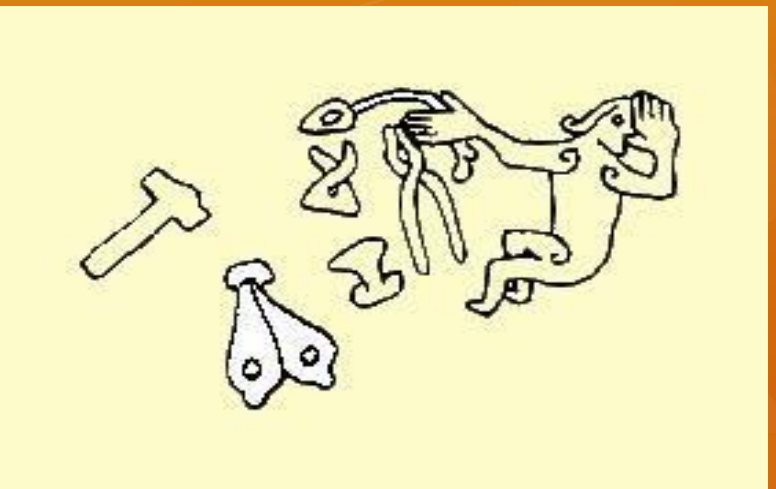

Foto: Pär Connelid i Ersgård 2006

Foto: Lars Ersgård

Järnåldersbebyggelsen Alvastra ”Sverkersgården”

Från Otto Frödins och Alvastraprojektets grävningar, samt Martin Rundkvist detekteringar

yngre romersk järnålder/folkvandringstid 300/400-tal och framåt

Hornhantverk
Bronsgjuteri, gjutformsfragment
flera deglar av Helgötyp (dvs folkvandringstid)
Brynstenar
Keramik

550-600
Små likarmade spännen
Fiskhuvudformat hänge

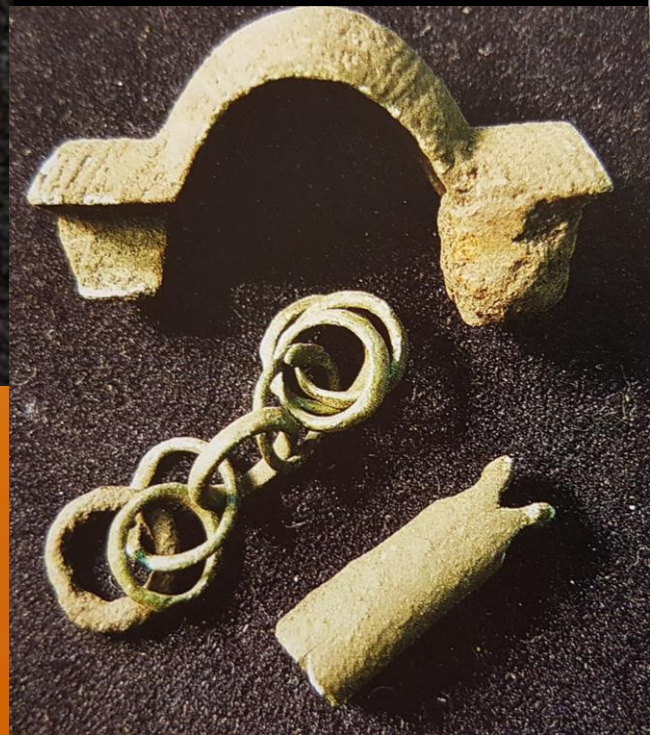
600-700
Upphängningsanordning för vapenkniv (scramasax)
Del av hästutrustning: praktbetsel
Härd för metallhantverk 660-860 ca AD (1 sigma)

900-tals gravfynd, vikingatida
Treflikigt spänne, runt spänne, nyckel

Sverkersgården vid Alvastra i Västra Tollstad. Öglebeslag från skidan till ett eneggat svärd. Remändebeslag från ett praktbetsel.

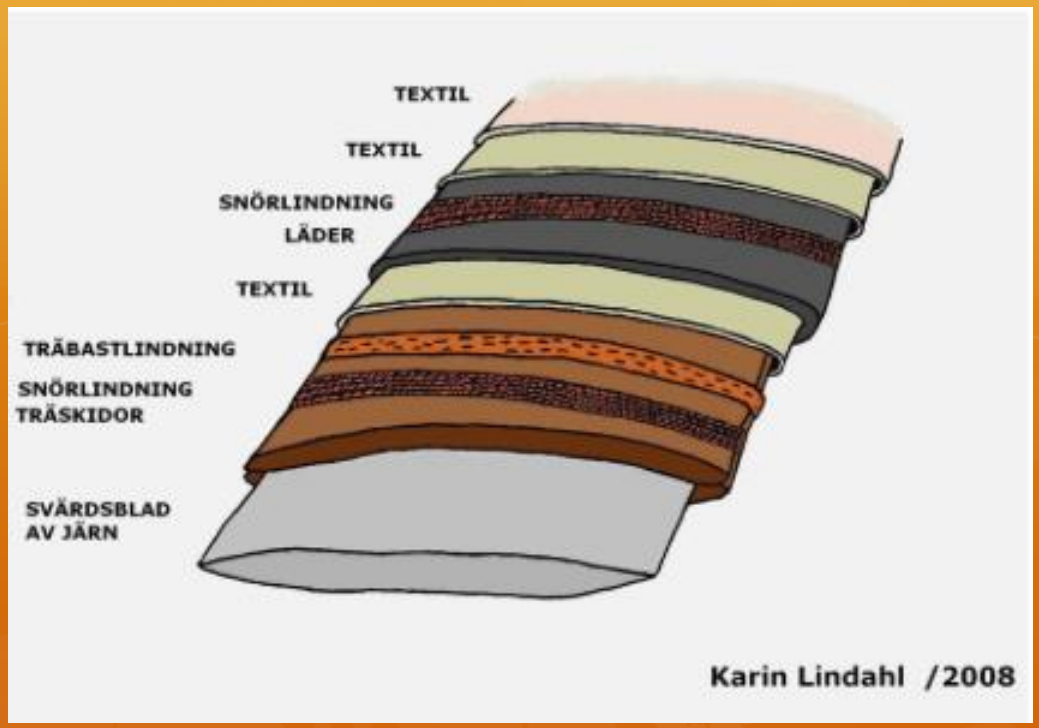

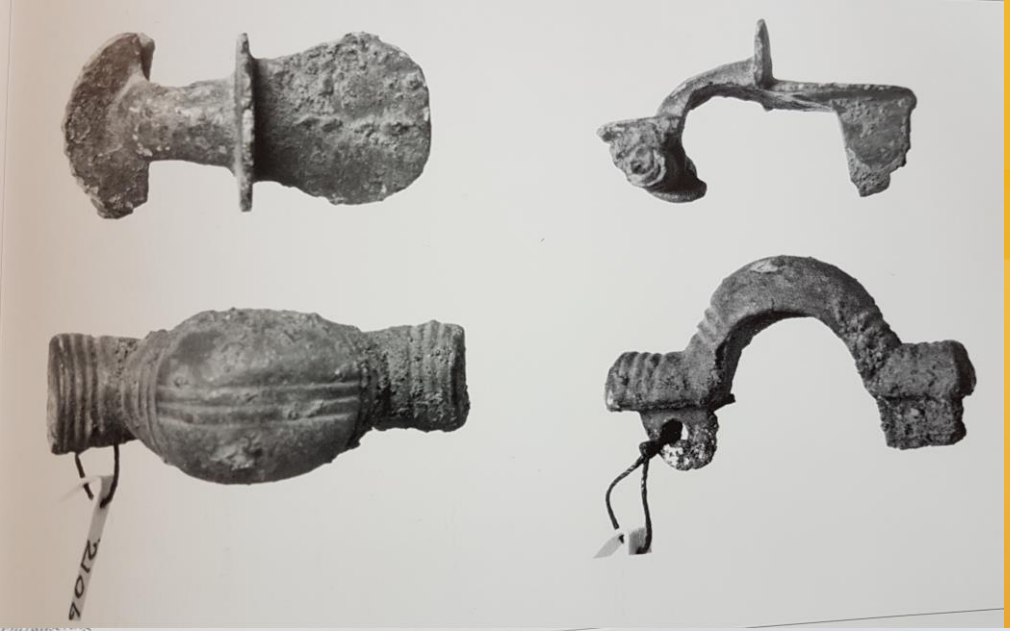
Av Martin Rundkvists år 2006 ledda detekteringar

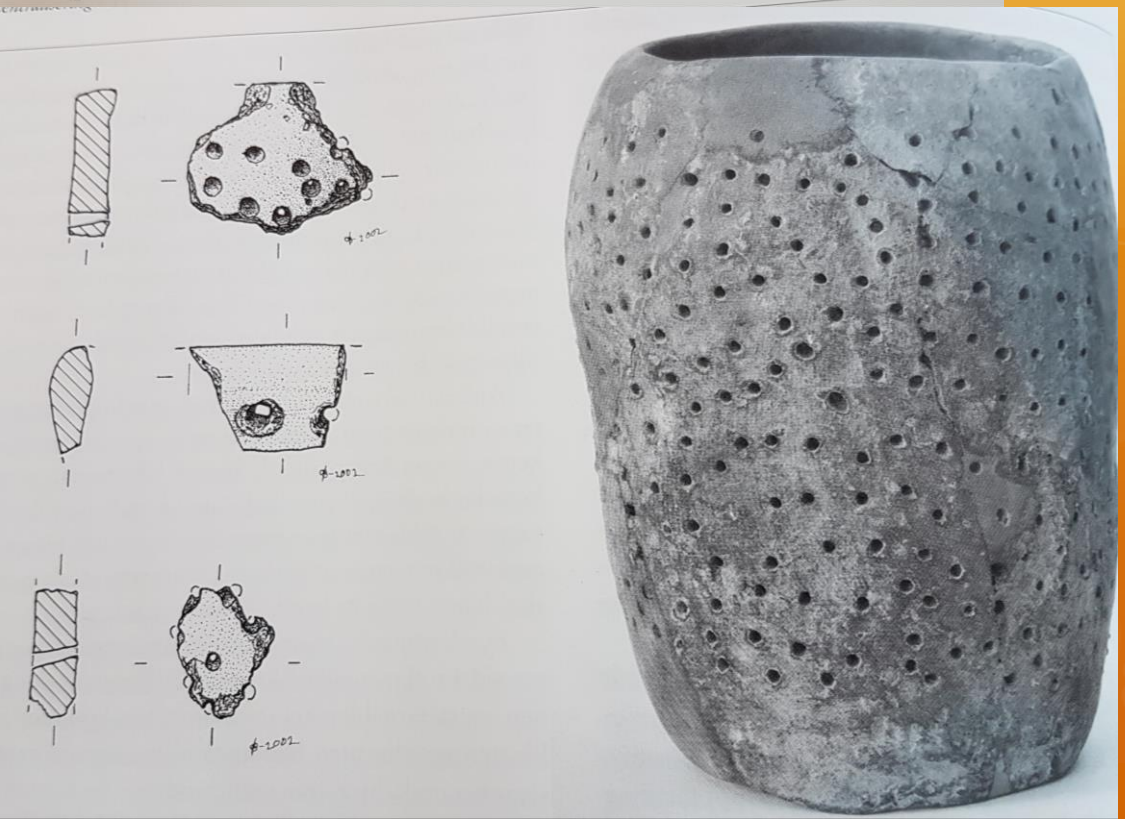

3 Sverkerskapellet
13 Medeltida tegelugn
Kvarnar
91 Torp
92
93
94
4
84 Boplats
X 6463000
95 Torp
79 Boplats
96 Torp
42 Husbacken
25
83 Skafthålsyxa

Svärdet i Vättern
Victoria Björkhager 2011

Föremål från klosterområdet

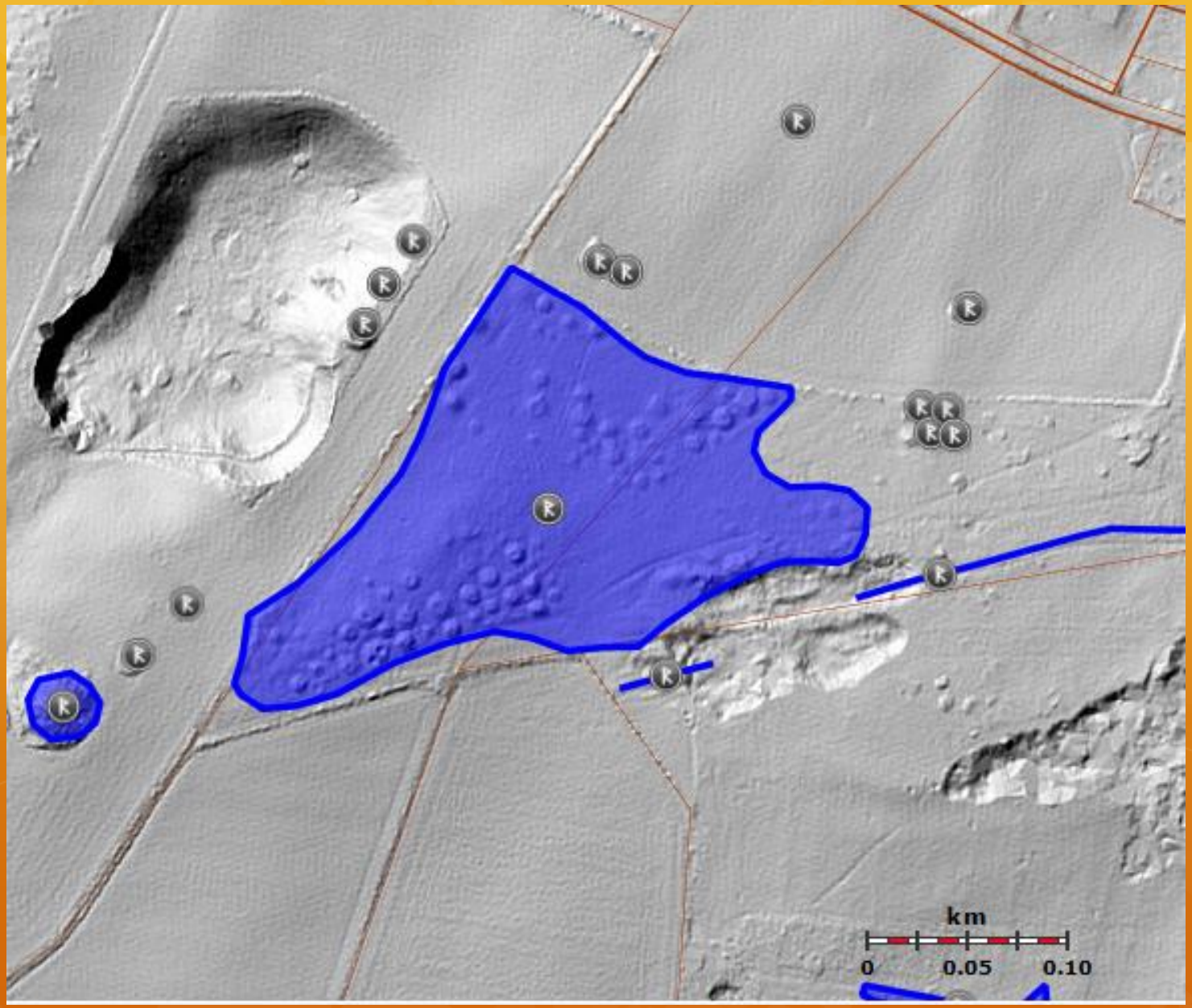
Keramik: delar av silkärl i kyrkans mittskepp,
Vikingatida keramik

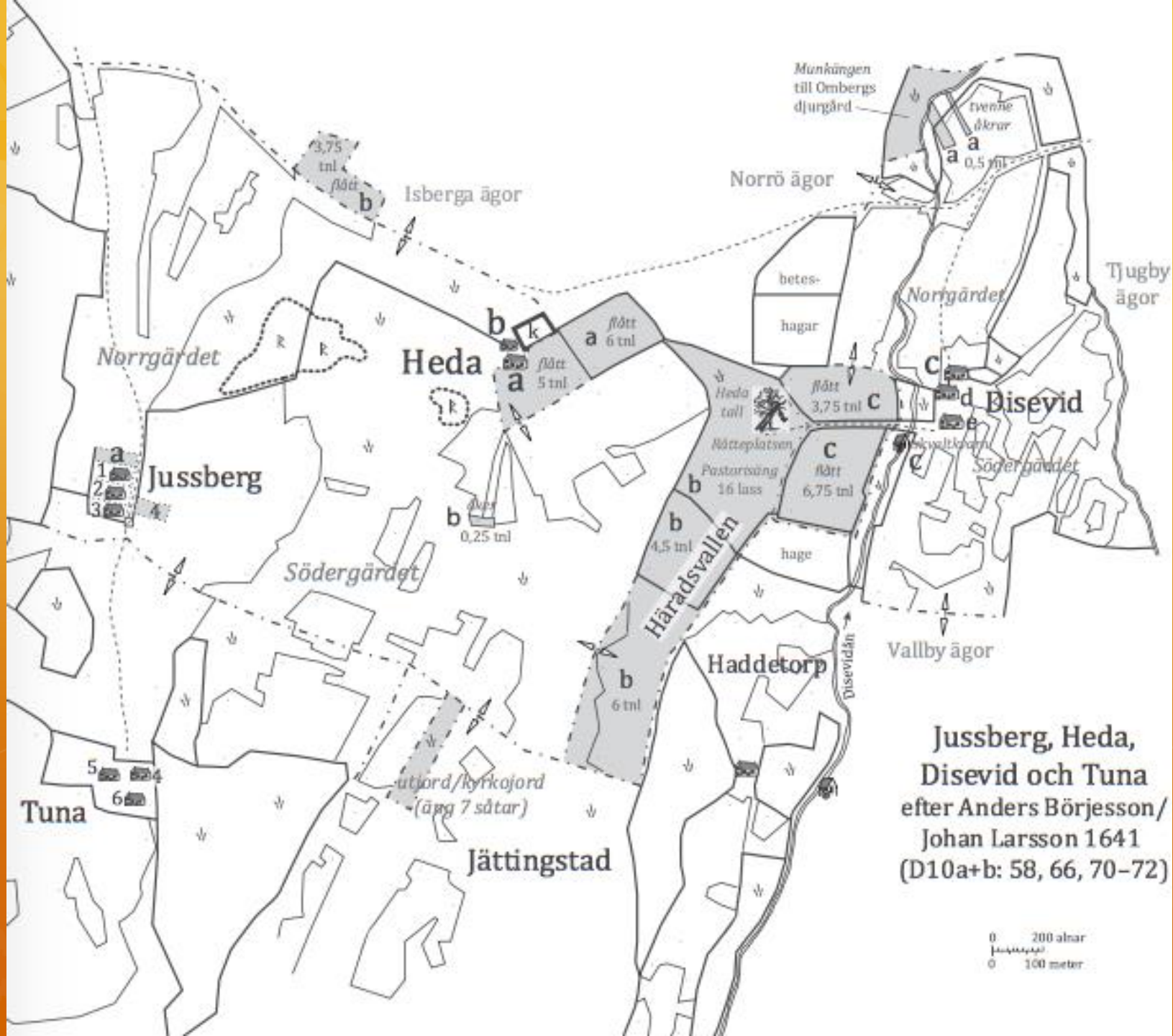
Likarmat spänne: norr om abbotshuset
Vikingatida ovalspänne: Birgittas kulle

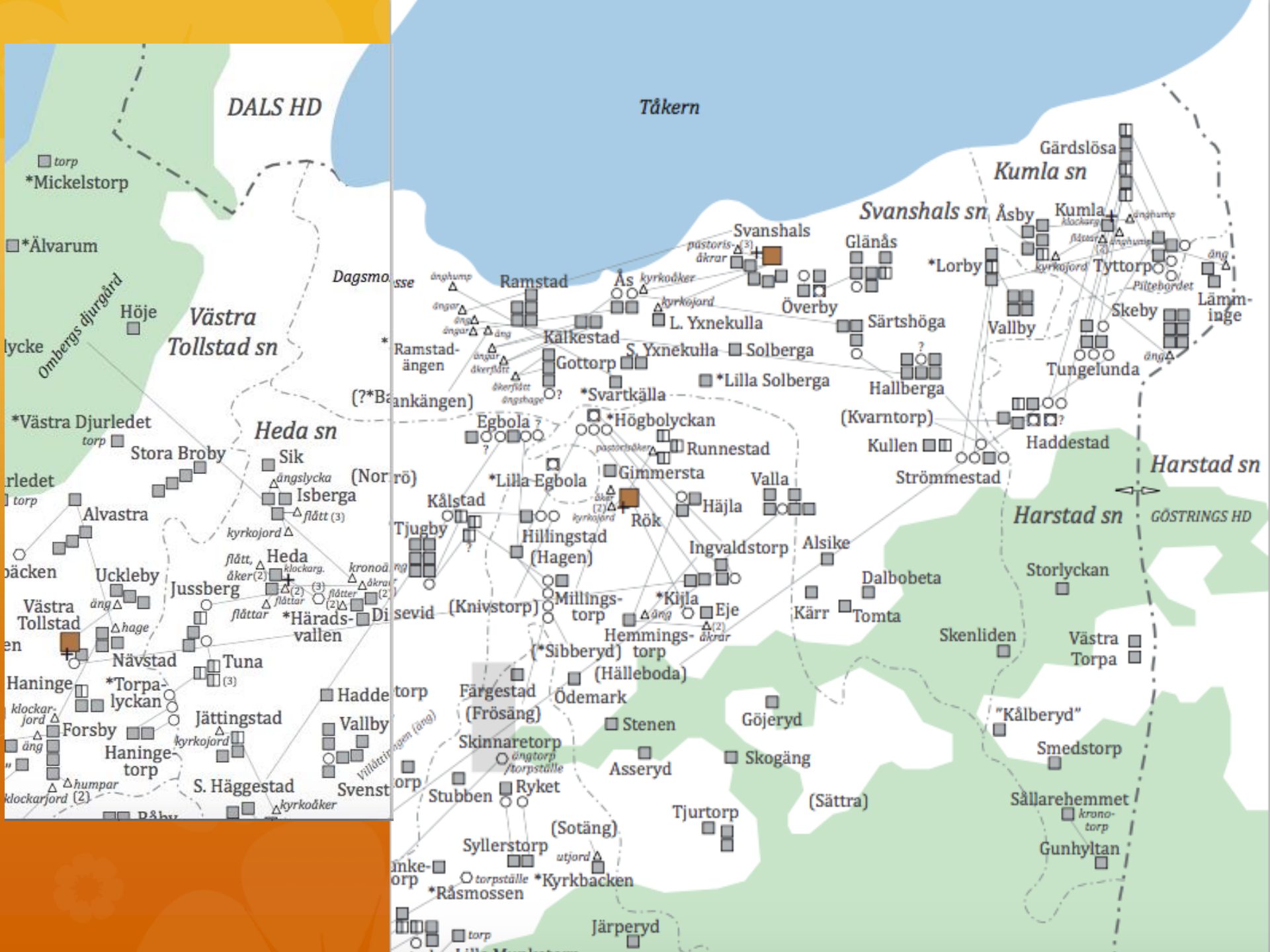
Ur Hans Browall 2003

gård eller by
gård eller by på samma plats idag
helig plats
åker och äng
0
0,5
1 km
Hillingsta
Kålstad
Tjugby
Disevid
stort gravfält
Jussberg
Heda
två runstenar från 1000-talet
Knivstorp
Tuna
Haddetorp
TIN
Färgestad
Vallby
Jättingstad
Frösäng

Jussbergs gravfält
km
0
0.1
0.2

km
0
0.05
0.10

Munkängen
till Ombergs
djurgård
tvenne
åkrar
a
0,5 tnl
Norrö ägor
3,75
tnl
flått
b
Isberga ägor
betes-
hagar
Tjugby
ägor
Norrgärdet
b
k
a
flått
6 tnl
Norrgärdet
Heda
flått
5 tnl
Heda
tall
flått
3,75 tnl
c
c
d
Disevid
e
Rösteplatsen
Pastursäng
16 lass
c
flått
6,75 tnl
Södergärdet
a
1
2
3
Jussberg
b
flått
0,25 tnl
b
4,5 tnl
Härdsvallen
hage
Södergärdet
b
6 tnl
Haddetorp
Disevidån
Vallby ägor
5
4
6
Tuna
utjord/kyrkojord
(äga 7 såtar)
Jättingstad
Jussberg, Heda,
Disevid och Tuna
efter Anders Börjesson/
Johan Larsson 1641
(D10a+b: 58, 66, 70–72)
0 200 alnar
0 100 meter

DALS HD
Tåkern
Kumla sn
Svanshals sn
Harstad sn
GÖSTRINGS HD
Västra Tollstad sn
Heda sn
Dagsmo
Ombergs djurgård
Gärdslösa
Svanshals
Glänås
Åsby
Kumla
Tyttorp
Lämminge
Skeby
Tungelunda
Hallberga
Vallby
*Lorby
Särtshöga
Överby
Ås
Ramstad
Ramstad-ängen
Kälkestad
L. Yxnekulla
S. Yxnekulla
Solberga
Gottorp
*Lilla Solberga
*Svartkälla
*Högbolyckan
Runnestad
Gimmersta
Egbola
*Lilla Egbola
Kålstad
Tjugby
Hillingstad (Hagen)
Rök
Häjla
Valla
Ingvaldstorp
Alsike
Millings-torp
*Kijla
Eje
Hemmings-torp
(Knivstorp)
(*Sibberyd)
(Hälleboda)
Ödemark
Färgestad (Frösäng)
Stenen
Skinnaretorp
Asseryd
Skogäng
Göjeryd
Stubben
Ryket
Tjurtorp
(Sätta)
(Sotäng)
Syllerstorp
*Kyrkbacken
*Råsmossen
Järperyd
Kullen
(Kvarntorp)
Strömmestad
Haddestad
Dalbobeta
Tomta
Kärr
Storlyckan
Skenliden
Västra Torpa
"Kålberyd"
Smedstorp
Sållarehemmet
Gunhyltan
*Mickelstorp
*Älvarum
Höje
*Västra Djurledet
Stora Broby
Sik
Isberga
Alvastra
Uckleby
Jussberg
Heda
Västra Tollstad
*Härads-vallen
Nävstad
Tuna
Haninge
*Torpa-lyckan
Forsby
Haninge-torp
Jättingstad
S. Häggestad
Vallby
Svenst
Hadde
Di sevid
(Nor rö)
(?*Ba ankängen)
Påby
Villättringen (äng)
Råsmossen
Kyrkbacken
Ryket
Stubben
Asseryd
Skogäng
Göjeryd
Stenen
Ödemark
Färgestad (Frösäng)
Skinnaretorp
Hillingstad (Hagen)
Tjugby
Kålstad
Rök
Häjla
Valla
Gimmersta
Runnestad
Egbola
*Lilla Egbola
*Högbolyckan
Svartkälla
Gottorp
Kälkestad
L. Yxnekulla
S. Yxnekulla
Solberga
*Lilla Solberga
Ramstad
Ås
Svanshals
Glänås
Överby
Särtshöga
Hallberga
*Lorby
Vallby
Tyttorp
Skeby
Tungelunda
Lämminge
Gärdslösa
Åsby
Kumla
Haddestad
Kullen
(Kvarntorp)
Strömmestad
Dalbobeta
Tomta
Kärr
Storlyckan
Skenliden
Västra Torpa
"Kålberyd"
Smedstorp
Sållarehemmet
Gunhyltan
Alsike
Ingvaldstorp
Millings-torp
*Kijla
Eje
Hemmings-torp
(Knivstorp)
(*Sibberyd)
(Hälleboda)
Tjurtorp
(Sätta)
(Sotäng)
Syllerstorp
*Kyrkbacken
*Råsmossen
Järperyd
Alvastra
Stora Broby
Sik
Isberga
Uckleby
Jussberg
Heda
Västra Tollstad
*Härads-vallen
Nävstad
Tuna
Haninge
*Torpa-lyckan
Forsby
Haninge-torp
Jättingstad
S. Häggestad
Vallby
Svenst
*Mickelstorp
*Älvarum
Höje
*Västra Djurledet
Påby

Rök

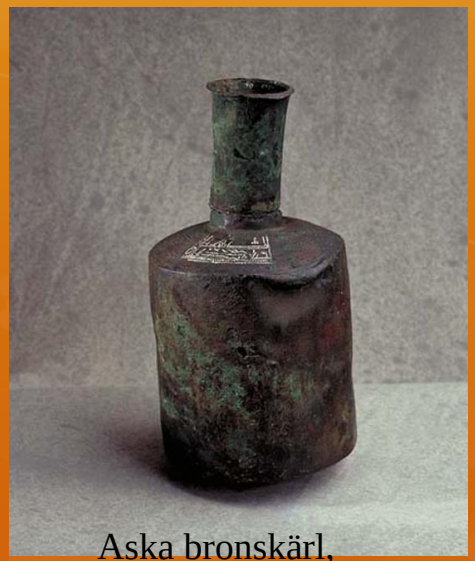

Erik Brate 1915
Gunn Widmark 1998
Bo Ralph 2007

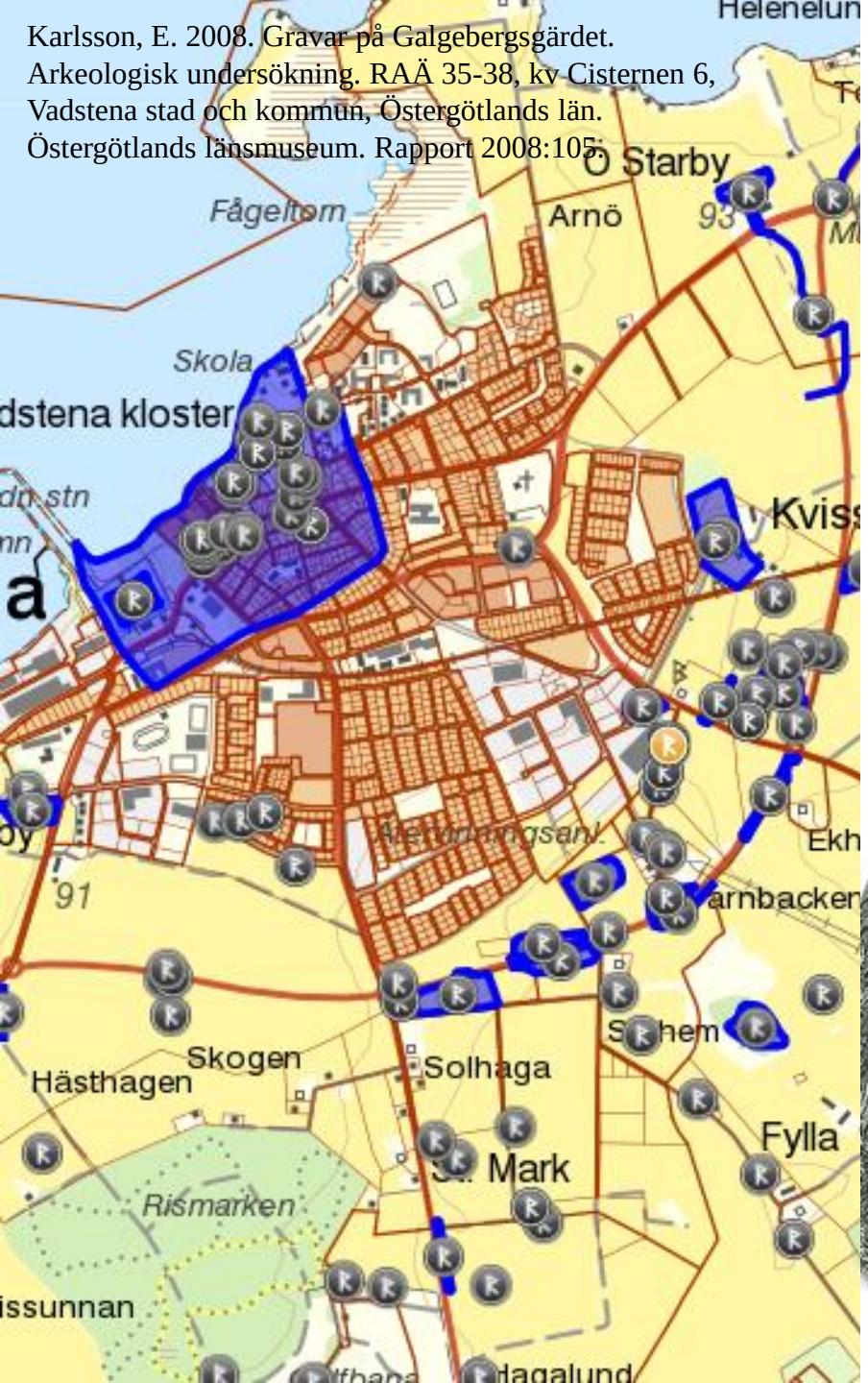
Ett guldmynt hittat i en hög vid Vadstena präglat i karolingiska riket ca 780-790-talet e.Kr.

(Brenners mynt, källa Dijkman, se Illisch 2004, Carlsson & Jonsson 2010)

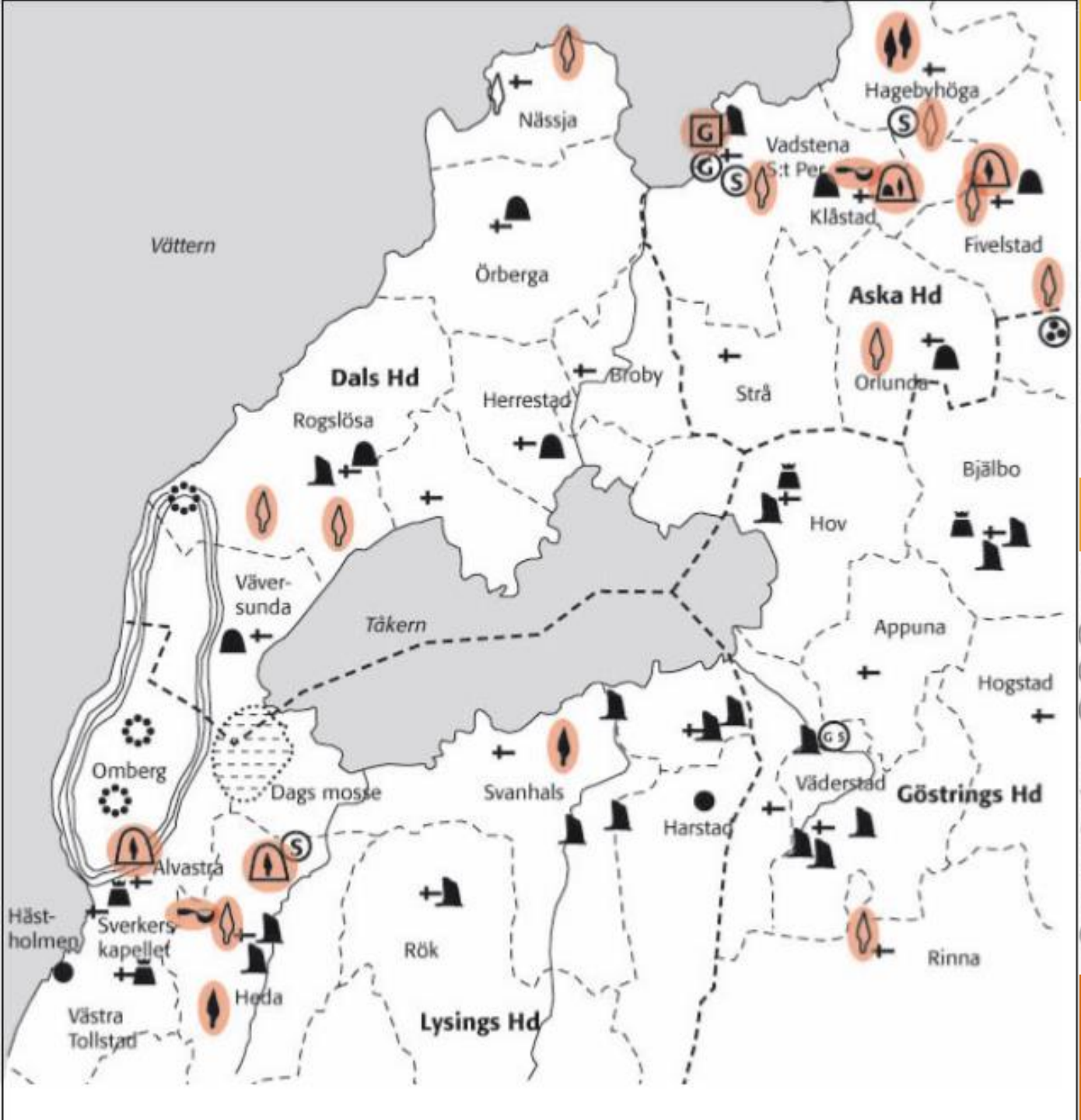

Aska bronskärl,
Foto: Historiska museet

Karlsson, E. 2008. Gravar på Galgebergsgärdet.
Arkeologisk undersökning. RAÄ 35-38, kv Cisternen 6,
Vadstena stad och kommun, Östergötlands län.
Östergötlands länsmuseum. Rapport 2008:105.

Romersk järnålder och folkvandring

Vapenfynd och vapengravar

- Platsangiven
- Sockenangiven
- Säkra gravfynd
- Säkra gravfynd, komplett vapenutstyrsel

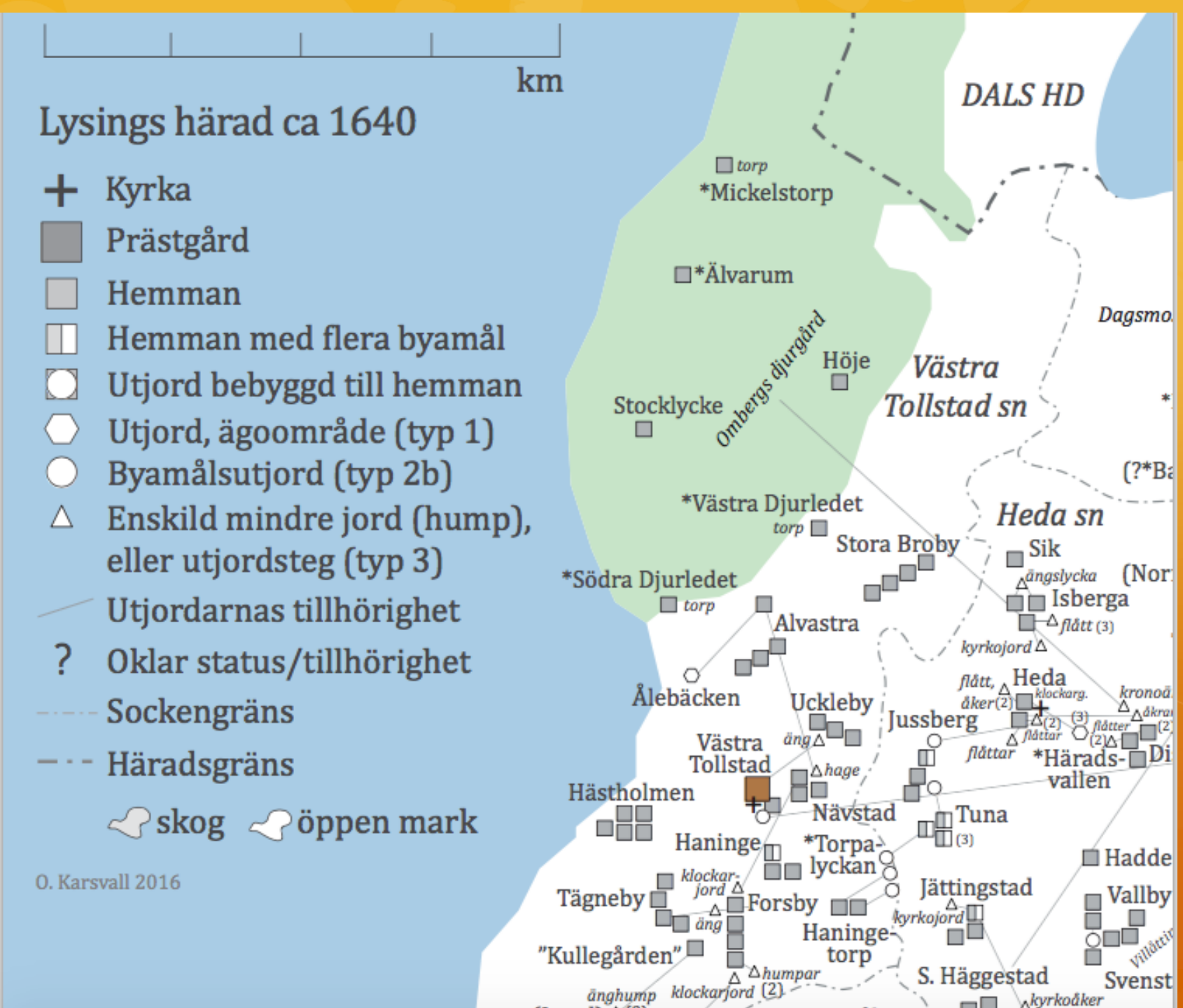
- Guldföremål
- Romerska importer
- Fornborg

Yngre järnålder och tidig medeltid

Vikingatida ädelmetallföremål

- Guld
- silver
- Guld och silver

- Runsten
- Eskilstunakista
- Kunglig eskilstunakista
- Romansk kyrka
- Myntfynd

km
Lysings härad ca 1640
Kyrka
Prästgård
Hemman
Hemman med flera byamål
Utjord bebyggd till hemman
Utjord, ägoområde (typ 1)
Byamålsutjord (typ 2b)
Enskild mindre jord (hump), eller utjordsteg (typ 3)
Utjordarnas tillhörighet
Oklar status/tillhörighet
Sockengräns
Häradsgräns
skog
öppen mark
O. Karsvall 2016
DALS HD
torp
*Mickelstorp
*Älvarum
Dagsmo
Höje
Ombergs djurgård
Stocklycke
Västra Tollstad sn
(?*Ba
*Västra Djurledet
torp
Heda sn
Stora Broby
Sik
ängslycka
(Nor
*Södra Djurledet
torp
Isberga
flått (3)
Alvastra
kyrkojord
flått, åker (2)
Heda
klockarg.
kronoä
Ålebäcken
Uckleby
Jussberg
äng
flåttar
flåtter
(2)
(3)
Västra Tollstad
hage
*Härads-vallen
Di
Hästholmen
Nävstad
Tuna
(3)
Haninge
*Torpa-lyckan
Hadde
klockar-jord
Tägneby
Forsby
Jättingstad
Vallby
kyrkojord
äng
Haninge-torp
"Kullegården"
humpar
S. Häggestad
Svenst
ånghump
klockarjord (2)
kyrkoåker

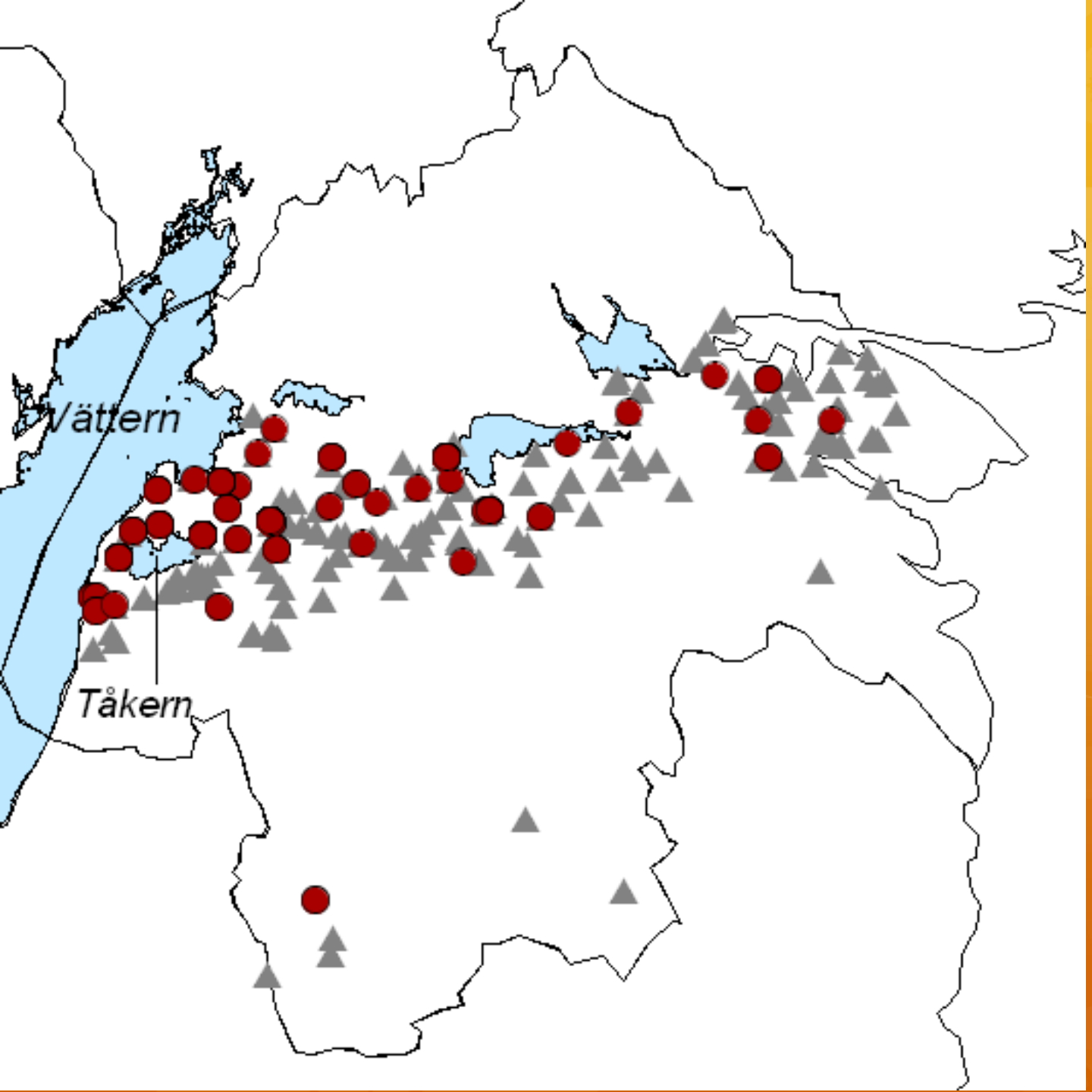

Vättern
humpar
klockargård
*Rangelrumpan
Ödeshög
Erstorp
?
Bosgården
(särägo-
block)
Sväm
(Mark)
Ödeshögs sn
Brodderyd
"Granlidan"
Stockseryd
L. Renemo
Visjö
Sjögetorp
Kråkeryd
Äng
Åryd
Sestorp
S. Renemo
Kvarnryd
Rödebol
utjord
äng
Visjön
äng
Norra Bråten
Kanikenäs
Bergskullen
Maltmossen
Sunneby
Jusseryd
Skrädeberg
Sunnesjö
Jonshult
Skorperyd
Sunneryd
Kushult
Gammalsby
Basliden
Bunkabola
torp
*Brännebol
Hålan
Kaxbol
Angseryd
Gumby
Skälaby
Åsa
Ershult
Råssholmen
Siggeryd
Tyrsabol
Nisshult
Bultsbol
Tingstad
Tyrsabola
Näteryd
Bankaby
Harsbol
"Dalen"
ängtorp
Kalvhult

Ett ägosamband mellan
Heda, Jussberg och Häradsvallen
kan således beläggas utifrån kartorna,
vilket bör gå långt tillbaka

Karsvall 2016

Ljung 2016

Vättern

Roxen

Söderköping

Klosterstad

Skänninge

Linköping

Rogslösa

Hov

Tåkern

Väversunda

Heda

Ljung 2016

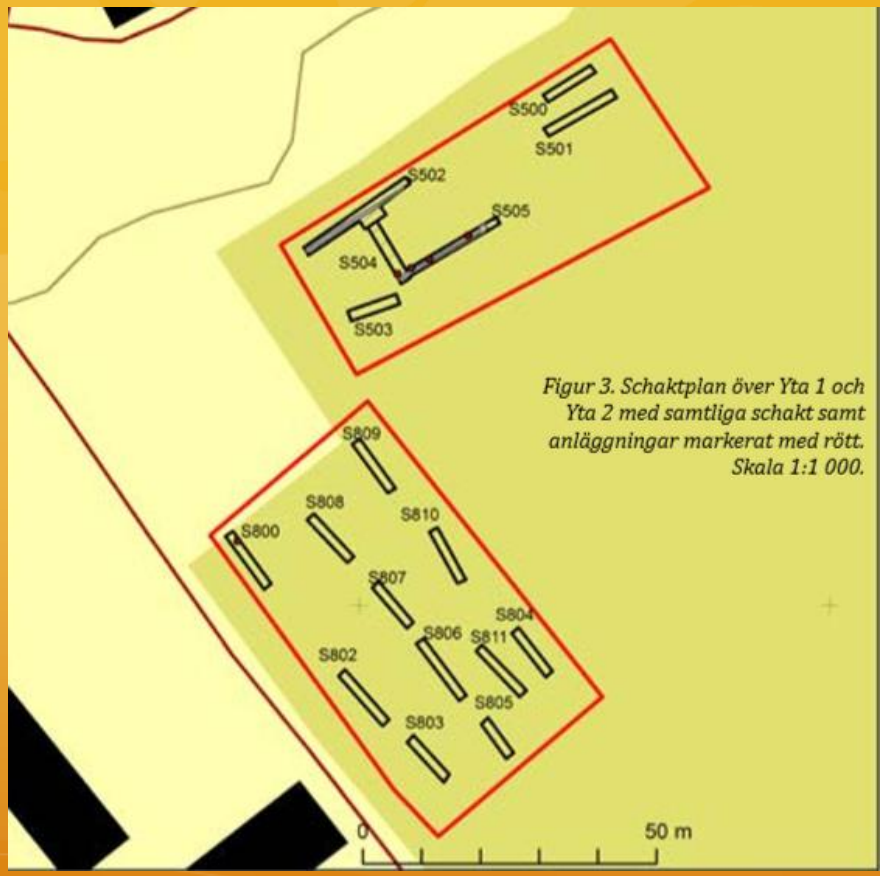

Gudlögs häll
vid Heda kyrka

Alvastra kungsgård Foto: Sveaskog

Figur 3. Schaktplan över Yta 1 och Yta 2 med samtliga schakt samt anläggningar markerat med rött. Skala 1:1 000.

Annica Ramström, Arkeologgruppen Örebro 2015

Proverna visade följande trädslag och dateringar:

• Beta 392047: Alvastra A500, vägglinje, tall kärnved (kan alltså ha hög egenålder), datering: 1015–1150 (2 sigma)

• Beta 392048: Alvastra A506, stolphål, ek kärnved (kan alltså ha hög egenålder), datering: 900–1020 (2 sigma)

• Beta 392049: Alvastra S502. vägglinje, hassel (låg egenålder), datering: 1330–1440 (2 sigma).

Fyndplats
1000
1025
1050
1075
1100
Skänninge S:t Martin
Hov
Linköping S:t Lars
Linköpings domkyrka
Heda
Klosterstad
Rogslösa
Väversunda
Söderköping Drothem
Alvastra
Herrestad
Skänninge Allhelgonakyrkan
Örberga
Fornåsa
Normlösa
Orlunda
Vadstena S:t Per
Vinnerstad
Västerlösa
Skänninge Vårfrukyrkan
Vreta
Dagsberg
Fivelstad
Högby
Västra Tollstad
Älvestad
Ledberg
Rinna
Vårdsberg
Bjälbo
Kaga
Kimstad
Östra Skrukeby
Kuddby
Asby

ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

RAPPORT 2015:17

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING

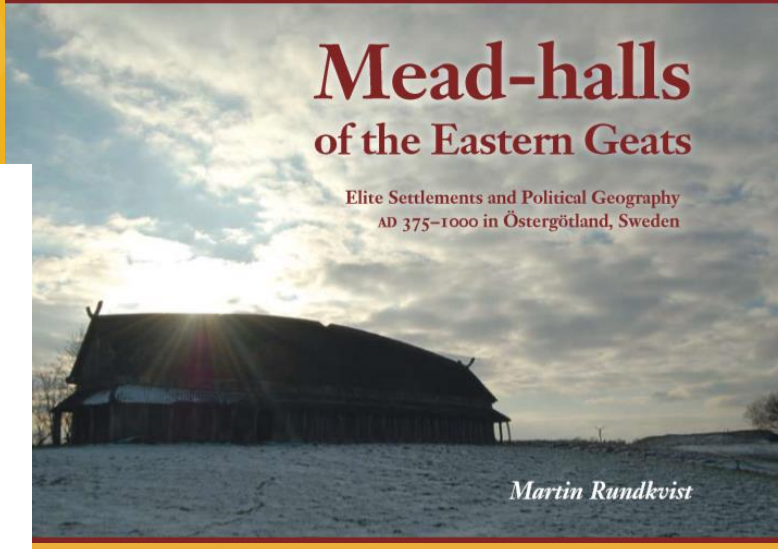
Krogarängen – ett romartida gravfält

Östergötland, Vadstena kommun, Vadstena och Sankt Per socken, Kvissberg 2:5 och 2:6
Del av RAÄ 11 i Vadstena socken, Del av RAÄ 36 i Sankt Per socken
RAÄ 67, 68 och 74 i Vadstena socken

Dnr 423-01493-2010

Marita Sjölin
Med bidrag av Alf Ericsson och Maria Petersson

Påvel Nicklasson 1997
Svärdet ljuger inte

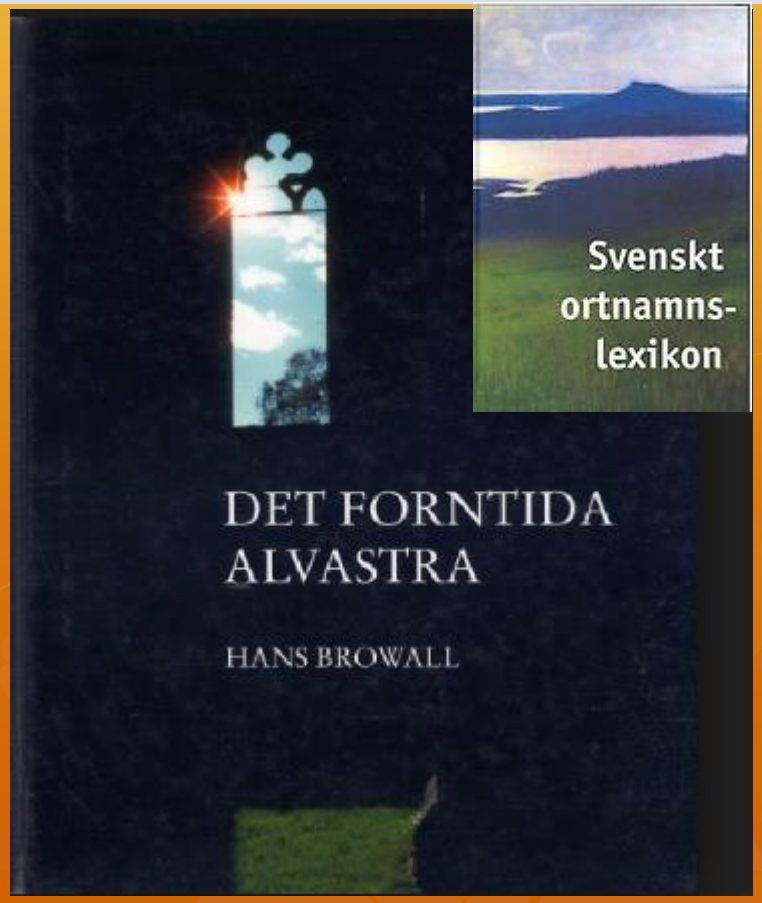
Rapport 2011:33

Arkeologisk utredning etapp 1

Ödeshög - Ryket

Ödeshögs och Stora Åby socknar
Ödeshögs kommun
Östergötlands län

Viktoria Björkhager

Christina Forsberg. *Östergötlands vikingatida skattfynd*. I tidskriften TOR Volym XII, 1967 – 1968.

Askahögen och Elias Brenners guldmynt

Anders Carlsson och Kenneth Jonsson

Ur: Myntstudier 2012:2, december, s. 34-39

www.archaeology.su.se/numismatiska

